

ЯМГОРІВ

Число 26

Літературно-краєзнавчий
і мистецький альманах

Заснований 1 листопада 1989 року Володимиром НИКИФОРУКОМ
Зареєстрований управлінням у справах преси та інформації
Івано-Франківської обласної державної адміністрації, серія ІФ № 429

Головний редактор

Володимир НИКИФОРУК

краєзнавець, лауреат премії
ім. Івана Вагилевича
(Городенка, Україна)

Редакційна колегія:

Володимир ВЕЛИКОЧИЙ

доктор історичних наук
(Івано-Франківськ, Україна)

Володимир КАРИЙ

лауреат премії ім. Марійки
Підгірянки (Снятин, Україна)

Василь ЛЕСІВ

лауреат премії ім. Василя Стефаника
(Івано-Франківськ, Україна)

Роман ЛУЧИЦЬКИЙ

кандидат фізико-
математичних наук
(Івано-Франківськ, Україна)

Віталій НАГІРНИЙ

кандидат історичних наук
(Краків, Польща)

Володимир ПРИЙМАК

лауреат журналістської премії
«Золоте перо»
(Городенка, Україна)

Лише християнство
робить людину нормаль-
ною, як було зі святими.
Норма людини — Хри-
стос. Живу вже не я,
а живе в мені Христос
(Гал. 2:20). Якщо ж біль-
шість не може дійти до
такої міри, то усвідом-
люючи своє збочення,
виправляють спотворені
сприйняття і погляди за
тими, хто досягнув чину
Христового.

† Ігумен Никон

Художники Ігор МИХАЙЛЮК,
Ярослава КОСТИК

- Відповідальність за достовірність публікацій несуть їх автори.
- Редакція залишає за собою право редагувати та скорочувати матеріали.

часу збереглися цінні фотографії і описи замку, котрі можуть бути джерелом інформації для майбутніх поколінь дослідників та можуть служити заохоченням до подальших наукових пошуків.

ПОСИЛАННЯ:

1. Czołowski A. Dawne zamki i twierdze na Rusi Halickiej. — Lwyw, 1892. — S. 105.
2. Там само.
3. Orłowicz M. Przewodnik ilustrowany po Galicji, Bukowinie, Spiszu i Orawie i Śląsku Cieszyńskim. — Lwyw, 1919. — S. 166–168; Polak T. Zamki na Kresach. Białoruś, Litwa, Ukraina. — Warszawa, 1997. — S. 195–196; Івченко А., Пархоменко О. Україна. Фортеці, замки, палаци. — Київ, 2010. — С. 162–164.
4. На жаль, в науковій літературі не подається імя власника. Див.: Czołowski A. Dawne zamki i twierdze. — S. 105; Orłowicz M. Przewodnik ilustrowany po Galicji. — S. 166–168; Polak T. Zamki na Kresach. — S. 195.
5. A. Czołowski, Dawne zamki i twierdze. — S. 105.
6. Okrza Orzechowski K. Przewodnik statystyczno-topograficzny i skorowidz obejmujący wszystkie miejscowości z przysiótkami w Krylestwie Galicyi W.X. Krakowskiem i X. Bukowinie, według najświeższych wskazywek urzędowych. — Kraków, 1872. — S.68.
7. Dodatek do skorowidza dybr tabularnych wydanego przez Prof. Dr. Tadeusza Pilata. — Lwyw, 1890. — S. 170.
8. Така ситуація мала також місце в Чернелицькому замку, котрий після зміни власників біля 1892 року перейшов у власність Самуеля Мосберга, котрий намагався змінити його вигляд. Див.: Арсеніч М., Вибрані аспекти історії Чернелицького замку в кінця XIX століття до 1939 року // Ямгорів. — Ч. 22–23. — 2013. — С. 165–166.
9. Львівська Національна Наукова бібліотека України ім. В. Стефаніка [далі: ЛННБУ]. — Відділ рукописів. — Ф. 26 УК-1. — Арк.72.
10. Центральний державний історичний архів у Львові — Ф. 616. — Оп. 1. — Спр. 16. — Арк. 14.
11. Katalog przedmiotów Wystawy Etnograficznej Oddziału Czarnohorskiego Towarzystwa Tatrzańskiego obejmującej powiaty: kołomyjski, kossowski, śniatyński, horodeński, zaleszczycki i borszczowski, połączonej z wystawą plodów gyrskich ktyra zaszczycona obecnością Najjaśniejszego Cesarza i Kryla Franciszka Józefa I otwartą została w dniu 15 września 1880 roku w Kołomyi. — Lwów, 1880. — S. 17.
12. Orłowicz M. Przewodnik ilustrowany po Galicji. — S. 166–168.
13. Szydłowski T. Ruiny Polski. Opis szkryd wyrządzoney przez wojnę w dziedzinie zabytków sztuki na ziemiach Małopolski i Rusi Czerwonej. — Lwów, 1919. — S. 99.
14. ЛННБУ. — Відділ рукописів. — Ф. УК. — Спр. 31. — Арк. 349 + зв.
15. Там само. — Арк. 347.
16. Там само. — Арк. 345.
17. Там само. — Спр 30а. — Арк. 113.
18. Sprawozdanie z działalności Zakładu Architektury Polskiej i Historii Sztuki Politechniki Warszawskiej w roku akad. 1936/37. — S. 116 (14).

м. Краків

ІНВЕНТАРНИЙ ОПИС РАТУШІ МІСТА ЧЕРНЕЛИЦІ 1798 РОКУ

Історія Чернелиці, яка сьогодні має статус селища міського типу, сягає своїм корінням у сиву давнину. З великою долею достовірності можна припустити, що вже наприкінці X ст. неподалік сучасної Чернелиці існувала слов'янська осада. Розташована вона була на високому трикутному мисі на правому березі Дністра, за 3 км від Чернелиці, на території сучасного хутора Залісся І¹. На думку івано-франківського археолога Б. Томенчука, городище існувало до середини XIII ст.², хоча більш ймовірним видається, що верхню межу його існування необхідно датувати XV ст.³ Що стосується поселення на території сучасного селища Чернелиця, то воно вперше згадується (під назвою Черлениця⁴) під датою 7 березня 1440 р., в дарчій грамоті польського короля Владислава Варненчика⁵. В наступні роки поселення в Чернелиці під назвами «Czerlenycza», «Magna Czerlenycza», «Czerlenica», «Czerlyenycza», «Czerlienycza», «Czarlencze», «Czerlenycza gnyla» неодноразово відмічається в галицьких земських актах (1454, 1461, 1463, 1465, 1467, 1469, 1493), як володіння Бучацьких-Монастирських⁶, а згодом Язловецьких, у володінні яких залишалось до 1641 року⁷.

На період приналежності Чернелиці до Язловецьких припадає важлива подія, що визначила всю подальшу історію населеного пункту. Мова йде про отримання Чернелицею статусу міста. Історичні джерела не зафіксували конкретної дати цієї події, однак найновіші дослідження П. Сіреджука дозволяють вважати, що найбільш ймовірним часом надання Чернелиці статусу міста був 1584 рік⁸ (населений пункт зберігав цей статус до 1940 року).

Отримання Чернелицею статусу міста зумовило досить значний розвиток населеного пункту. Між 1607 і 1636 роками в місті було розпочате будівництво бастионного замку (закінчений в 1650–1659 pp.)⁹. У середині XVII ст. нові власники Чернелиці — Евфросинія Станіславська і Михайло Чарторийський — завершили будівництво замкового палацу (1650–1659), заснували в місті домініканський монастир (1661) і звели костел св. Архангела Михаїла (1660-ті pp.)¹⁰. Економічний розвиток міста і зростання його населення продовжувались і за наступних його власників — Потоцьких із Золотого Потоку, котрі володіли містом від 1694 року до початку 1780-х pp.¹¹ Продовження цієї тенденції спостерігаємо

і після першого поділу Польщі в 1772 р., коли Чернелиця, як і вся Галичина, опинилась у складі Австрійської імперії.

Перехід Галичини під владу Габсбургів привів до включення новоприєднаних земель до австрійських кадастрових та картографічних документів. Мова йде як про метрики (Йосифінську і Францисканську) так і про мапи. Серед останніх найважливіше значення мала Мапа фон Міга, створена на межі 1770–1780-х рр. На ній, серед інших населених пунктів Галичини, вміщена й Чернелиця. Для нас вказана мапа цікава в першу чергу тим, що вона є першим офіційним документом, який фіксує наявність у Чернелиці міської ратуші¹².

На жаль, історичні джерела не зафіксували часу появи в Чернелиці міської ратуші. Можна тільки припустити, що вона з'явилась у цьому населеному пункті в середині або в другій половині XVII ст., тобто в період привалезності Чернелиці до Евфросинії Станіславської і Михайла Чарторийського, коли спостерігаємо значний розвиток міста. Наявність у Чернелиці таких важливих елементів тогочасних міст як оборонні вали і замок, костел, монастир, три церкви, синагога, ринок з торговельними рядами і заїздами, дозволяють з великою правдоподібністю припускати, що в місті існувала й ратуша. Однак, сам факт її існування, як і оригінальний вигляд будівлі до цього часу були взагалі не знані дослідникам. Як в публіцистичній так і науковій літературі, присвячених Чернелиці, не знаходимо жодної інформації про чернелицьку ратушу. Тим не менш, віднайдені нещодавно архівні матеріали дозволяють пролити світло на вигляд чернелицької ратуші наприкінці XVIII ст.

Такими матеріалами є інвентарний опис володінь Вікторії Підбельської в місті Чернелиці та його передмістях: Селянському Куті, Щиглівці та в селі Хмелева, датований 1798 роком. Текст налічує 17 рукописних аркушів і написаний польською мовою¹³. Заголовок документу має латинську назву «*Inventarium sortis oppidi Czernolica cum vilagiis Sielański Kąt, Szczygływka et Pago Chmielowa ad massam cridariam M[agni]fice[ntiae] Victoriae Podbielska spectantis sub actu detaxationis eiusdem sortis in sequelam mandati d[ie] 5 Martiis 1798 ad n[umerum] 1993 diebus mentis Iulii 1798 a[nn]o assumptae In fundo conscriptum*»¹⁴, що можна перекласти як: «Список ґрунтів міста Чернолиця із фільварками Селянський Кут, Щиглівка і селом Хмелева в масі спадковій підлягаючій власності Вельмишановної Вікторії Підбельської, що підлягає під акт обліку того ж ґрунту в результаті замовлення з дня 5 березня 1798 [року] під номером 1993, написано в днях місяця липня 1798 року». Документ не має денної дати, в ньому подано тільки місяць, у якому було ство-

рено опис — липень 1798 року¹⁵. Віднайдений польським істориком і консерватором Олександром Чоловським, він був переданий до фондів Оссолінеум у Львові. Після поділу матеріалів Оссолінеум у 1946 році між Українською Радянською Соціалістичною Республікою та Польською Народною Республікою згаданий вище інвентарний опис потрапив до Відділу рукописів Львівської бібліотеки АН УРСР. В даний час він зберігається у Відділі рукописів Львівської Національної Наукової Бібліотеки України імені Василя Стефаника, у фонді Олександра Чоловського (фонд 141, опис 1), під шифром 449 і загальною назвою «*Inwentarze z opisami zamkuw na Rusi Czerwonej XVII–XIX w.*» («Інвентарні описи замків Червоної Русі XVII–XIX ст.»)¹⁶. Відповідно до умови, укладеної в 2004 році між Львівською Національною Науковою Бібліотекою України імені Василя Стефаника та Національною Бібліотекою імені Оссолінських у Вроцлаві, оцифрована копія цього документу міститься у фондах Оссолінеум у Польщі¹⁷.

Інвентарний опис 1798 року умовно можна поділити на дві частини. Перша із них включає опис найбільш значних будівель, що належали до Вікторії Підбельської у Чернелиці та її передмістях. Тут виділяються кілька розділів. Перший із них включає опис замку, в другому містяться дані про колишню міську ратушу, третій охоплює опис фільварку в передмісті Чернелиці — на Селянському Куті, в четвертому знаходимо опис двору в селі Хмелева, п'ятий містить опис млину Івана Бойкового (Бойка)¹⁸. Друга частина інвентарного опису включає детальний перелік ґрунтів і опис повинностей місцевого населення. Тут теж виділяється кілька розділів. У першому з них знаходимо опис ланів, сіножатей і двірських городів в передмістях Чернелиці — на Селянському Куті, в Хмелеві і Щиглівці, другий розділ включає опис повинностей підданих, у тому числі євреїв з Чернелиці, останній, третій розділ, містить таблицю з переліком мешканців Чернелиці, Селянського Кута, Щиглівки і Хмелеви та їх повинностей¹⁹.

З точки зору дослідження чернелицької ратуші найбільш цікавим є другий розділ першої частини інвентарного опису, де вміщено короткий опис будівлі станом на 1798 рік. Наведемо його повністю із збереженням оригінальних знаків пунктуації та оригінально-го польськомовного правопису кінця XVIII століття.

Текст: Ratusz zaizdny z drzewa jodłowego w słupach dębowych, nad kturym dach całkiem zawalił się, do ktyrego wrota z frontu z tarcic jodłowych stare na biegunie dębowych. W tyle także wrota jodłowe podwyjne, stare, popsute, w sieniach ściana w prawej ręce przez pył zawalona, w lewej ręce żadnej ściany nie ma tylko środkiem słupyw

3 z platwiami staremi. Nad samą izbą dach pod słomą mierzwiastą, z sieni wschodząc do izby drzwi jodłowe stare na zawiasach żelaznych i klamka, w tej okien 4 częścią o szybach krągłych, częścią deszczułkami przekładane. Piec kamienny murowany bez sklepienia, przy ktyrym będur z kafli z piecem piekarskim, stył bez obrzeża, ława jodłowa jedna, ścił jodłowa stara, zawalona o belkach 5 jodłowych, z ktyrych jeden złamany i stragożu dwoma słupami podpartym. Z tej izby drzwi jodłowe na zawiasach żelaznych z klamką do komory, w ktyrej dziura gdzie było okno, z tej komory drzwi na biegunie drewnianym stare, popsute, w tej komorze wchod do lochu, ten loch cały murowany bez drzwi, nad ktyrym lochem żadnego nakrycia nie ma, nad tą komorą ścił zgniła całkiem zawaliła się²⁰.

Переклад: Ратуша заїздна з ялинового дерева з дубовими стовбами, над якою дах цілком завалився. До неї спереди — старі ворота з ялинових дощок на дубових завісах. Ззаді такі ж старі ялинові, подвійні, пошкоджені ворота. В сінях стіна з правого боку на половину завалена, з лівого боку жодної стіни немає, тільки посередині 3 стовби зі старими платвами. Над самою будівлею дах під переплетеною соломою. На вході з сіней до зали — старі ялинові двері на металевих завісах і з ручкою. В ній 4 вікна, частково із круглими шибками, частково закладені дощичками. Мурована кам'яна піч без склепіння, біля якої бовдур з кахель та пекарською пічтю. Стіл без рами, одна ялинова лава. Ялинова стара стеля, завалена, з 5 ялиновими балками, з яких одна зламана, а краї підперті двома стовбами. Із зали — ялинові двері на металевих завісах і з ручкою, [які ведуть] до комори, в якій на місці вікна — діра. З цієї комори — старі пошкоджені двері на дерев'яних завісах. З комори [є] вхід до льоху. Цей льох повністю муrowаний, без дверей. Над цим льохом немає жодного покриття. Над цією коморою стеля прогнила повністю і завалилась.

Коментар. Представлений вище інвентарний опис міської ратуші в Чернелиці з 1798 року є надзвичайно цінним і єдиним на сьогоднішній день джерелом для відтворення зовнішнього вигляду згаданої будівлі. Завдяки цьому, вперше введеному до наукового обігу документу, можна відтворити вигляд чернелицької ратуші в останніх роках XVIII століття.

Як слідує із документу, ратуша містилася поряд із замком. Більш точно розташування можемо побачити на Mapі фон Міга, де будівля ратуші вміщена в самому центрі повздовжнього міського ринку²¹, котрий розпочинався біля замку і тягнувся аж до римо-католицького костелу Архангела Михаїла (пізніше костел св. Антонія Падуанського). Це була одноповерхова дерев'яна будівля. Вхід був зробле-

ний із ялинових дощок на дубових завісах. На відміну від нього, подвійні двері в задній частині ратуші були пошкодженими. Ратуша складалась із трьох приміщень: сіней, зали і комори, покритих

солом'яним в'язаним дахом. У сінях одна стіна була зруйнована, а на місці іншої залишилися тільки три дерев'яні стовби. Основне приміщення становила зала. Про її розміри нічого не повідомля-

ється, однак, судячи з кількості вікон (4 вікна), вона була не великою. Внутрішнє оздоблення зали складало кам'яна піч, дерев'яний стіл і лава. Стеля в залі просіла і була підперта двома ялиновими стовбами. Із зали вів вхід до третього приміщення — комори,

в якій замість вікна була діра, а дах провалився. З комори можна було потрапити до мурованого льоху, який, ймовірно, знаходився під коморою і залогом.

Це фактично вся інформація про ратушу в Чернелиці, яку подає нам інвентарний опис 1798 року. З неї слідує, що станом на останні роки XVIII ст. будівля перебувала в поганому стані. На жаль, досліджуване джерело не подає жодних відомостей, які б дозволили з'ясувати причини такого занепаду ратуші. Характер руйнувань, коротко описаних в інвентарі, дозволяє зробити припущення, що наприкінці XVIII ст. ратуша вже була недіючою, а її будівля не використовувалась за своїм прямим призначенням, що й призвело до її занепаду. Не відомо достеменно також до якого часу на чернелицькому ринку існувала описана вище будівля. Найбільш правдоподібним видається, що вона була розібрана на початку XIX ст. В кожному разі, на австрійській військовій мапі 1864 року вона вже відсутня.

ПОСИЛАННЯ:

1. Про давньоруське городище в Чернелиці див.: Федунків З., Поліщук Л., Нагірний В. Городище княжої доби Чернелиця IV: результати попередніх досліджень // Княжа доба. — Вип. 8. — 2014. — С. 225–234; Nagirnyj W. Dawnoruski grod w Czernelicy // Kurier Galicyjski. — 2013. — № 21 (139). — С. 17.
2. Томенчук Б. Археологія городищ Галицької землі. Галицько-Буковинське Прикарпаття. Матеріали досліджень. 1976–2006 рр. — Івано-Франківськ, 2008. — С. 488–489.
3. Федунків З., Поліщук Л., Нагірний В. Давньоруське городище Чернелиця IV. — С. 226–227.
4. Про початкову назву населеного пункту див.: Nagirnyj W. Czernelica czy Czerlenica — jaką była pierwotna nazwa pokuckiego miasteczka? // Kurier Galicyjski. — 2013. — № 22 (140). — С. 21.
5. Zbiór dokumentów małopolskich. — Т. 8: Dokumenty z lat 1435–1450, uzupełnienie: dokumenty z lat 1286–1442 / wyd. I. Sułkowska-Kuraś i S. Kuraś. — Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 1975. — С. 78 (№ 2252). Див. також: Сиреджук П. З історії заселення Городенківщини // Ямгорів. Літературно-краєзнавчий і мистецький альманах. — Івано-Франківськ. — № 7–8. — 1994–1995. — С. 49.
6. Akta Grodzkie i Ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie w skutek fundacyi śp. Alexandra hr. Stadnickiego / wyd. staraniem Galicyjskiego Wydziału Krajowego. — Т. 14. — Lwów, 1889. — С. 426; Там само. — Т. 12. — Lwów, 1887. — С. 270, 283, 316, 327; Там само. — Т. 19. — Lwów, 1906. — С. 225, 229, 263.
7. Центральний Державний Історичний Архів у Львові [далі: ЦДАЛ]. — Ф. 6. — Оп. 1. — Спр. 178. — Арк. 1957; Polska XV wieku pod względem geograficzno-statystycznym. — Т. 7. — Cz. I: Ruś Czerwona / opr. A. Jabłonowski. — Warszawa, 1902. — С. 87 [Серія: Żródła dziejowe. — Т. 18. — Cz. 1]; Nagirnyj W. Pod władaniem Buczackich i Jazłowieckich: Czernelica w okresie od XV

do pierwszej połowy XVII wieku // Kurier Galicyjski. — 2013. — № 23–24 (141–142). — С. 43. Див. також: Нагірний В. Нариси історії Чернелиці // Пам'ятки України. — 2015. — № 3–4 (в друці).

8. Сиреджук П. З історії заселення Городенківщини. — С. 49.
9. Про це детальніше див.: Нагірний В. Хто і коли збудував Чернелицький замок? // Ямгорів. — Т. 22–23. — 2013. — С. 149–155.
10. ЦДАЛ. — Ф. 146. — Оп. 13. — Спр. 95. — Арк. 30–31. Див. також: Zaucha T. Kościół parafialny P.W.Św. Antoniego w Czernelicy // Materiały do dziejów sztuki sakralnej na ziemiach wschodnich dawnej Rzeczypospolitej. — Т. 18: Kościoły i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa Ruskiego. — Cz. 1. — Kraków, 2010. — С. 54–56; Goszczyński A. Czernelica za czasów Czartoryskich (do 1676 roku) // Kurier Galicyjski. — 2014. — nr. 3 (199). — С. 26.
11. ЦДАЛ. — Ф. 134. — Оп. 2. — Спр. 860. — Арк. 6а, 11, 14 зв., 15–16; Нагірний В. Інвентарний опис Чернелицького замку 1757 року // Галичина. — Т. 22–23: До 85-річчя академіка Володимира Грабовецького. — Т. 22–23. — 2013. — С. 425–432. Див. також: Гошинський А. Від Авданців до Пілавців: власники Чернелиці від XV до кінця XVIII століття // Ямгорів. — Т. 24–25. — 2014. — С. 182–184.
12. Петришин Г. Карта Ф. фон Міра (1779–1782 рр.) як джерело до містознавства Галичини. — Львів, 2006. — С. 260.
13. Львівська Національна Наукова Бібліотека України ім. В. Стефаника [далі: ЛННБУ]. — Відділ рукописів. — Ф. 141. — Оп. 1. — Спр. — 449. — 17 арк.
14. Там само. — Арк. 2.
15. Там само.
16. Там само. — Арк. 1.
17. Zakład Narodowy imienia Ossolińskich. — Inwentarze z opisami zamków na Rusi Czerwonej. — Sygnatura DE-2709 [Sygnatura oryginału: 449]. — 12 ark.
18. ЛННБУ. — Відділ рукописів. — Ф. 141. — Оп. 1. — Спр. — 449. — Арк. 3–7.
19. Там само. — Арк. 7–17.
20. Там же. — Арк. 4.
21. Петришин Г. Карта Ф. фон Міра. — С. 260.

м. Краків